

NAISTEN LINJA SUOMESSA RY:N LAUSUNTO OIKEUSMINISTERIÖLLE HALLITUKSEN ESITYKSEN LUONNOKSESTA RIKOSLAIN 20. LUVUN MUUTTAMISEKSI

Naisten Linja Suomessa ry ottaa kantaa hallituksen esitykseen koskien rikoslain 20. luvun uudistamista. Seksuaalisen väkivallan uhrit ovat yksi merkittävä asiakasryhmämme.

Naisten Linja Suomessa ry palvelee matalalla kynnyksellä väkivaltaa kokeneita naisia ja tyttöjä kaikkialla Suomessa jo kahdettatoista vuotta. Tarjoamme maksutonta puhelintukea arki-iltaisain, ammatillisesti ohjattuja vertaistukiryhmiä verkossa ja Naisten Netti –palvelun kautta yksilöllistä neuvontaa ja tukea väkivaltaa kokeneille naisille ja heidän läheisilleen. Vuositasolla yhteydenottoja sekä puhelimen, verkkovertaisryhmän ja Naisten Netin kautta on noin 1700. Luvussa ei ole mukana soitonyrityksiä, vaan luku kuvastaa todellisia yhteydenottoja. Puhelinseurantalomakkeita täytettiin 638 kappaletta vuonna 2012. Puhelinseurantalomakkeet täytetään soittajista, jotka ovat itse kokeneet väkivaltaa. Naisten Netin kautta yhteydenottoja tuli vuonna 2012 yhteensä 188 kappaletta kohderyhmään kuuluvilta henkilöiltä. Vertaisryhmätoiminnan ja voimaannuttavan vapaaehtoistoiminnan piirissä on noin 200 naista ja tyttöä.

Naisten Linjaan ja Naisten Nettiin yhteyttä ottavista naisista ja tytöistä 22-23% hakee tukea kokemansa seksuaalisen väkivallan käsittelyyn. Verkkovertaisryhmässä seksuaalista väkivaltaa käsittelevät keskustelut olivat suosituimpia. Keskusteluja käytiin muun muassa seuraavien otsakkeiden alla (suluissa oleva lukumäärä: vastattu viestiin / luettu viesti).

- Väkivalta ja seksi (46/457)
- Seksuaalinen väkivalta; mitä se on, miten siitä selvitään (33 / 305)
- Seksuaalinen väkivalta; miksi se on niin haavoittavaa (17/ 189)

Toivomme, että kontaktipintamme seksuaalista väkivaltaa kokeneisiin naisiin ja tyttöihin huomioidaan jatkossa, kun toimintaamme koskevista uhripoliittisista ja oikeudellisista päätöksistä pyydetään lausuntoja.

1. LAUSUNTOMME KESKEINEN SISÄLTÖ

Ehdotetut muutokset seksuaalirikoksia koskevaan lakiin ovat tarpeellisia ja on ensiarvoisen tärkeää saattaa ne kiireellisesti voimaan. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi raiskauksen tunnusmerkitö sisältää kuitenkin edelleen edellytyksen väkivallasta, sen uhasta tai puolustuskyvyttömyydestä, jotta tahdonvastainen sukupuoliyhteys tunnustettaisi raiskaukseksi. Tämä loukkaa raiskauksen uhrien oikeusturvaa ja oikeuksia. **Naisten Linja pitää välttämättömänä suostumuksen puutteen nostamisen raiskausta määritteleväksi tekijäksi käsillä olevassa uudistuksessa.**

2. SUKUPUOLIIHTEYTEEN PAKOTTAMISEN KUMOAMINEN

Esitetty sukupuoliyhteyteen pakottamisen kumoaminen on merkittävä parannus. Raiskausta on kutsuttava raiskaukseksi. Tunnusmerkitöön tällä hetkellä kirjattu "lieventävien asianhaarojen vallitessa" vähättelee vakavaa seksuaalirikosta. Tosiasiallisesti lähes kaikkien 3 § perusteluiden siirtäminen 1 § 3 momentiksi merkitsisi kuitenkin kolmen törkeysasteen säilyttämistä. 3 momentin tekemuotoa määrittelee ehdotuksessa "uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat", ja rangaistus teosta olisi lievempi kuin 1 ja 2 momentin tekemuodoissa. Yksityiskohtaisissa perusteluissa katsotaan, että "Sukupuoliyhteyden laajan määritelmän vuoksi joitakin tekotapoja voitaneen poikkeuksellisesti pitää joissakin tilanteissa vähemmän törkeinä kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitettut." Pakotettu sukupuoliyhteys loukkaa ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Kun lähdetään raiskauksen uhrien oikeudesta yhdenvertaiseen kohteluun, on täysin mahdotonta määritellä jotkut sukupuoliyhteyden muodot vähemmän loukkaavammiksi kuin toiset, sekä sellainen poikkeuksellisuus, jossa yleisen oikeustajun mukaan voisi toimia näin. Yksityiskohtaisissa perusteluissa kirjoitetaan, että kirjoitustapaa muutettaisiin niin, ettei enää puhuttaisi lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä teosta. Raiskauksen tekemuoto, jossa etsitään lieventäviä asianhaaroja vuoden 1889 lain mukaan, jäisi kuitenkin yhä elämään. Vain kirjoitustapa muuttuisi. Tämä johtaisi uhrin kannalta vähättelevään argumentaation ja olisi omiaan kannustamaan naisia syyllistäviin tai muuten stereotyyppien leimaaviin perusteluihin.

Naisten Linja Suomessa ry katsoo Amnestyn Suomen osaston tavoin, ettei uhkausta voi pitää vähäisenä, jos uhkaus saa toisen suostumaan sukupuoliyhteyteen vastoin tahtoaan. **Esitämme, että 3 pykälä poistettaisiin kokonaan ja näin luovuttaisiin raiskauksen kolmiportaisesta rangaistusasteikosta.**

Naisten Linja katsoo professori Johanna Niemen ja Amnestyn Suomen osaston tavoin, että 1 § 2 momentti asettaa uhrille kohtuuttoman vastuun puolustautua edellyttäen uhrilta lähes täydellistä toimintakyvyttömyyttä. **Uusi muotoilu voisi kuulua "Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä toisen kanssa käyttäen hyväkseen tämän tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta avutonta tilaa."**

Ehdotamme 1 § lisäystä uhrin vastentahtoisuudesta. **Uusi muotoilu kuuluisi ”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa tai on sukupuoliyhteydessä toisen kanssa vastoin tämän suostumusta, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi”.** Minimirangaistuksen määrittäminen on kannatettavaa.

3. SUOSTUMUKSEN PUUTE 1 § 1 MOMENTTIIN RAISKAUKSEN TUNNUSMERKIKSI

Naisten Linja Suomessa ry :n kanta on, että raiskauksen tunnusmerkistöön tulee ottaa mukaan uhrin suostumuksen puute sekä pakottavat olosuhteet ja siirtyä suostumuksen vastaisuus - konstruktion. Raiskauksen määrittäminen vain väkivallan, sen uhan tai uhrin puolustuskyvyttömyyden kautta ohittaa jokaiselle kuuluvan oikeuden päättää itse seksuaalisesta käyttäytymisestään. Tätä oikeutta ei tule voida loukata, vaikka loukkaaminen tapahtuisi ilman suoranaista väkivaltaa tai sen uhkaa tekohetkellä. Arviointimuistiossa ei pidetä mahdollisena suostumuksen vastaisuuden ottamista osaksi raiskauksen tunnusmerkistöä. Sekä arviointimuistiossa että lakiluonnoksessa kirjoitetaan, että

“(...) seksuaaliseen kanssakäymiseen johtavissa tilanteissa ei aina nimenomaisesti selvitetä kumppanin suostumusta toimintaan eikä suostumusta myöskään nimenomaisesti ilmaista. Tämä koskee myös tilanteita, joissa kanssakäyminen tapahtuu vapaaehtoisesti ja molempien osapuolten vapaasta tahdosta. Lainsäädännön rakentamista nimenomaisesti annetulle suostumukselle voidaan pitää elämälle vieraana”.

Ajatus, jonka mukaan seksuaaliseen aktiin osallistuvan henkilön ei tulisi olla selvillä toisen aktiin osallistuvan vapaaehtoisuudesta, on elämälle vieras. Seksuaaliseen aktiin ryhtyvän on omattava siinä määrin emotionaalista lukutaitoa, että hän voi varmasti tietää, onko toinen osapuoli mukana seksuaalisessa kanssakäymisessä vapaaehtoisesti vai pakotettuna. Suostumukseen perustuvan lainsäädännön mukaan seksuaaliseen aktiin ryhtyvän tulee olla selvillä siitä, että toinen on kanssakäymisessä mukana vapaaehtoisesti tai ryhtyä toimenpiteisiin asian selvittämiseksi.

Suostumukselle rakentuvassa konstruktiossa ei myöskään ole kysymys pelkästään nimenomaisesti annetusta suostumuksesta, kuten lainauksessa annetaan ymmärtää. Rikosilmoituksista käyvät ilmi monenlaiset strategiat, joihin naiset ovat turvautuneet yrittäessään väistää raiskauksen. He ovat yrittäneet paeta, taistella vastaan, huutaa apua tai rauhallisesti puhelemalla saada miehen luopumaan aikeistaan. Naiset ovat saattaneet myös useaan otteeseen kieltää miestä jatkamasta lähentelyä, ja he ovat saattaneet rimpuilla, pitää tiukasti kiinni vaatteistaan, potkia, raapia, kynsiä,

purra ja lyödä. Kaikki nämä vastustuksen tavat kertovat suostumuksen puutteesta¹, mutta ehdotetun lain mukaan niistä kaikki eivät vielä riittäisi todistamaan raiskauksesta.

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohtana oleva oletamus väkivallasta raiskausrikoksissa on ongelmallinen, sillä se rakentuu ajatukselle miehen seksuaalisesta aktiivisuudesta ja aloitteellisuudesta ja naisen passiivisuudesta, eikä anna sijaa naisen aktiiviselle tahdonilmaiselle heterosuhteessa. Tällöin naisen tulkitaan vastustavan sukupuoliyhteyttä vain, jos hän aktiivisesti puolustautuu tai tekijä käyttää väkivaltaa tai sen uhkaa. Lainvalmistelutöissä raiskaukselta edellytetään tahallisuutta, eli tekijän on ymmärrettävä, että uhri taipuu tekoon hänen väkivaltaisen menettelynsä takia.

Rikosprosessissa suostumuskysymyksellä on suuri merkitys jo nyt. On tavanomaista, että oikeuskäsittelyssä ja tutkinnassa arvioidaan, onko asianomistaja ollut vapaaehtoisesti seksuaalisessa aktissa vastaajan kanssa². Helena Jokilan (2010) väitöstutkimuksessa selvisi, että vastaaja väitti asianomistajan suostuneen syytteessä kuvattuun tekoon 40 prosentissa tapauksista ja suostumukseen ja sen puutteeseen keskityttiin usein myös tuomioistuinten todistusharkinnassa.

Suostumuksen määrittely on mahdollista. Keskeisellä sijalla tulisi olla tai se, että asianomistaja kommunikoi suostumustaan syytetylle. Päteväksi vastustuksen ilmaisuksi tulisi kirjata asianomistajan viestittämä suostumuksen puuttuminen. Suostumusta ei ole, jos asianomistaja ilmaisee sanoin tai käyttäytymisellään, ettei hän suostu tai halua jatkaa seksuaalista kanssakäymistä. Suostumuksen selvittämiseksi kiinnitetään huomiota myös niihin moninaiisiin tapoihin, joilla uhri on vastustellut tai ilmaissut suostumuksen puutetta. Kanadassa suostumuksella tarkoitetaan vapaaehtoista sitoutumista seksuaaliseen kanssakäymiseen. Suusanallinen ”ei” on kirjattu siellä laissa päteväksi vastustuksen ilmaukseksi. **Tunnusmerkistöön tulisi määritellä lisäksi sellaiset pakottavat olosuhteet, jotka eivät anna uhrille mahdollisuutta vastustella tai ilmaista tahtoaan.**

Toisin kuin lakiehdotuksessa tulkitaan, Naisten Linja katsoo Amnestyn tavoin, että Istanbulin sopimuksen 36 artiklan vaatimukset sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätös M.C. v. Bulgaria (ECHR 4.12.2003) velvoittavat siihen, että seksuaalinen kanssakäyminen, johon kumppani ei ole vapaasti ilmaissut suostumustaan, säädetään rangaistavaksi ja siitä syytetään riippumatta siitä, onko uhri vastustellut tekoa. Myös YK:n kidutuksen vastaista sopimusta valvova CAT-komitea

¹ Kainulainen, Heini (2004) sekä Kainulainen, Heini (2010). Esitelmä Amnestyn tilaisuudessa 8.3.2010 Lasipalatsissa Helsingissä.

² Myös Ulrika Anderssonin (2001) tutkimuksessa selvisi, että keskeinen aihe raiskaus oikeudenkäynneissä oli naisten suostumuksen ja vastustelun pohdinta. Edes miesten käyttämä väkivalta ei ollut riittävä syy tapahtuman määrittelyyn raiskaukseksi, mikäli nainen ei ollut näkyvästi vastustellut. (Keskinen, Suvi. 2005, 70-71).

sekä naiseen kohdistuvan syrjinnän vastaista sopimusta valvova CEDAW-komitea ovat vuonna 2012 suosittaneet suostumuskriteeristön sisällyttämistä raiskauksen tunnusmerkistöön. Lakiehdotuksen perusteluissa on jätetty huomioimatta edellä mainittujen CEDAW- ja CAT-komitean suositusten lisäksi Pekingin toimintaohjelma sekä YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmat 1325, 1888 ja 1889. **Nämä ihmisoikeusinstrumentit tavoittavat hyvin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumisen reunaehdot ja itsemääräämisoikeuden loukkaamisen merkityksen.**

4. PARISUHTEESSA TAPAHTUVA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA, RAISKAUSRIKOKSISTA LANGETETUT TUOMIOT JA SUOSTUMUKSEN PUUTE RAISKAUKSEN MÄÄRITTELYSSÄ

Raiskausrikokset ovat pääosin miesten naiseen kohdistamaa väkivaltaa³. Laissa tulee siksi näkyä ymmärrys naiseen kohdistuvan väkivallan moninaisesta luonteesta, jossa merkittävä osa on myös henkisellä väkivallalla ja väkivallan uhalla ja jossa seksuaalinen väkivalta tapahtuu usein parisuhteessa. Lakiluonnoksen tunnusmerkistössä oleva yhtäkkinen pakottaminen ei vastaa parisuhteessa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan todellisuutta. Väkivaltaa kokevan osapuolen autonomian riistäminen on pitkä prosessi ja tapahtuu vähitellen. Jokilan (2010, 274) käyttämässä aineistossa läheissuhteessa tapahtuneet väkivaltatapaukset erosivatkin muista tapauksista siinä, että niissä asianomistajan itsemääräämiskyky vaikutti usein korostuneen heikolta.

Yksityisessä tilassa tapahtuneissa raiskauksissa uhrin tahdon murtaminen ei yleensä edellytä lyömistä, potkimista, kuristamista tai aseella uhkaamista, sillä uhkaava ilmapiiri on jo olemassa.⁴ Parisuhdeväkivaltaan kuuluu monesti myös seksuaalinen väkivalta. Parisuhteessa väkivaltaa kokenut henkilö taipuu helpommin tekijän tahtoon, sillä hän tietää, mihin tekijä on kykeneväinen. Ehdotettu tunnusmerkistö ei anna riittävästi sijaa tämänkaltaisten olosuhteiden huomioimiselle, joissa uhri suostuu sukupuoliyhteyteen pelosta ja halusta välttää vakavimmat seuraukset⁵. Väkivallan vähäisyydestä huolimatta seuraukset ovat kuitenkin vakavat; tutkimusten mukaan tekijän ollessa entuudestaan tuttu uhrit kokevat usein suurempaa psyykkistä ahdistusta ja heidän toipumisensa kestää kauemmin kuin tuntemattoman tekijän raiskaajan uhrin toipumisen.⁶ Naisten Linjalle soittaneista naisista 23 prosenttia ja Naisten Netin kautta yhteyttä ottaneista 22% oli kokenut seksuaalista väkivaltaa. Seksuaalinen väkivalta⁷ on neljänneksi yleisin naisten parisuhteessa kokeman väkivallan muoto liikkumisen estämisen, läimäisyn ja uhkailun jälkeen.⁸

³ Tilastokeskuksen mukaan raiskauksesta, törkeästä raiskauksesta tai sukupuoliyhteyteen pakottamisesta tuomituista häviävän pieni osa on naisia (1 % tuomituista vuosina 1999-2006).

⁴ Kainulainen, Heini (2004, 2010)

⁵ Parisuhteissa tapahtuneista raiskauksista hieman alle kolmasosa (28%) johti syytteen nostamiseen.

⁶ Jokila 2010, 93

⁷ sisältää seksiin painostamisen, pakottamisen ja pakottamisen yrityksen.

⁸ Usko, toivo, hakkaus 1998, 19

Lakiesityksen ymmärrys raiskausrikollisuudesta tai tyyppillisestä tekijästä eivät vastaa sitä kuvaa, mikä Naisten Linjaan yhteyttä ottaneiden kautta välittyy. Myös olemassa oleva suomalainen tutkimustieto kyseenalaistaa lakiehdotuksessa esitetyt käsitykset tyyppillisestä tekijästä. Lakiehdotuksessa lähdetään stereotyyppisestä käsityksestä, jossa tekijät oletetaan puskaraiskaajiksi tai ”meistä muista” olennaisella tavalla poikkeaviksi yksilöiksi. Tämä tulee esille lakiehdotuksen kohdassa 2.3.5. Raiskausrikosten rangaistukset: *”Seksuaalirikokset eivät välttämättä ole sellaisia rikoksia, joiden tekijät tekoon ryhtymistä edeltävässä vaiheessa kiinnittäisivät huomiota rikoksesta seuraavaan rangaistukseen tai sen ankaruuteen - sikäli kun heillä edes on käsitystä tällaisista asioista.”* **Käsitys on virheellinen, sillä raiskauksen tekijöitä on kaikissa yhteiskunta- ja tuloluokissa: Valtaosassa raiskauksista tekijä on tuttu tai raiskaus tapahtuu parisuhteessa**⁹. Naisuhritutkimuksen (2005) mukaan edellisen vuoden aikana 4,3 prosenttia naisista oli kokenut seksuaalista väkivaltaa nykyisessä parisuhteessa ja entisessä parisuhteessa seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 17,3 prosenttia naisista¹⁰. Raiskaukseen syyllistyvät eivät eroa meistä muista, ja heidän voidaan olettaa olevan aivan yhtä tietoisia rikosoikeudellisista seuraamuksista kuin muun väestön.

Raiskaustuomioita käsitellään mediassa, ja tuomiot raiskauksesta näyttäytyvät yleensä riittämättöminä. Kansalaisilla lienee siis käsitys esimerkiksi ehdollisten tuomioiden yleisyydestä¹¹. Lakiehdotuksessa annetaan harhaanjohtavasti ymmärtää, etteivät Suomen raiskaustuomiot poikkeaisi Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa annetuista tuomioista ja kirjoitetaan, että *”käytännössä annetut rangaistukset saattaisivat vastata Suomessa annettuja tuomioita”*. Tämän perusteella tullaan johtopäätökseen, että *”mahdollisten rangaistusasteikkojen muutosten olisi oltava maltillisia”*. Se, että Suomessa ehdottomia tuomiota annetaan raiskauksista vain 59 prosentissa tapauksista, jätetään mainitsematta. Ruotsissa luku on 82 prosenttia, Norjassa 73 prosenttia ja Tanskassa 72 prosenttia.¹² Yleinen käsitys Suomen lievistä rangaistuksista raiskausrikoksista vastaa siis todellisuutta.

Lakiehdotuksessa katsotaan, ettei rangaistuksen asemaa olisi syytä ylikorostaa. Yleisprevention voidaan kuitenkin uskoa toimivan juuri raiskausrikollisuuden kohdalla, koska raiskauksen

⁹ Suurin osa suurin osa raiskauksen uhreista tuntee tekijän, vain neljännekselle tekijä oli tuntematon. Kainulaisen aineiston perusteella 13 prosenttia raiskauksista tapahtui läheisessä suhteessa, yleensä parisuhteessa. Tyyppillisimmin raiskaus tapahtui tutustumistilanteissa tai tuttavien kesken. (Heini Kainulaisen 2004).

¹⁰ Naisuhritutkimus (N=2264). Vastaavat luvut miesten suhteen ovat 0,2 % ja 0,1 %. Parisuhteessa koetusta seksuaalisesta väkivallasta kuitenkin vain alle prosentti päätyy poliisin tietoon. Helsingiläisten gynekologien asiakkaiden parissa tehty tutkimuksen mukaan 27 % oli asiakkaista kokenut seksuaalista väkivaltaa, 16,5 % vakavaa seksuaalista väkivaltaa (Wijma ym. 2003, Lancet).

¹¹ Ks. esimerkiksi Amnestyn Suomen osaston ja Lapin yliopiston tutkimus Asenne esiin (2010). Tutkimusta varten haastateltiin 1636 suomalaista 9:llä eri paikkakunnalla. Haastatelluista 60% ei luottanut oikeuslaitoksen kykyyn kohdella raiskausrikoksen uhreja oikeudenmukaisesti.

¹² Optula 2012

rikosstatus on Suomessa heikko. Raiskausrikos muuttuu kokonaisuudessaan yleisen syytteen alaiseksi rikokseksi vasta hallituksen esityksen luonnokseen sisältyvällä lakimuutoksella¹³. Raiskausrikoksista tehdään varsin paljon syyttämättä jättämissä puuttuvaan näyttöön vedoten¹⁴.

Seksuaalirikosoikeuden historiassa avioliitto, osapuolten suhteen läheisyys ja tekijän tuttuus ovat tehneet seksuaalisesta väkivallasta joko sallittua tai ainakin vähemmän vakavaa kuin tuntemattoman tekemistä seksuaalirikoksista¹⁵. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen¹⁶ mukaan tuomioistuimissa on yhä edelleen vaikeuksia tunnistaa parisuhteessa tapahtunutta seksuaalista väkivaltaa, ja se on herkästi tulkittu sukupuoliyhteyteen pakottamiseksi. Raiskausrikosten yleisyys voi olla yhteydessä tuomioiden alhaisuuteen ja tuomitsematta jättämiseen ylipäättänsä. Yhteiskunta lähettää lyhyillä rangaistuksilla, puutteellisuuksilla esitutkinnassa ja syytteiden huonolla etenemisellä viestin¹⁷, ettei kyseessä ole vakava rikos. Rikoksen vahingollisuus ja rangaistusarvo eivät ole suhteessa vielä uudessakaan lakiehdotuksessa.

Naisten seksuaalinen itsemääräämisoikeus toteutuu vain näennäisesti ehdotetulla raiskauksen tunnusmerkistöllä. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden näennäinen suojelu ei riitä, vaan lain tulee taata jokaiselle tosiasiallinen oikeus päättää itse seksuaalisesta käyttäytymisestään¹⁸.

Suostumuksen puuttumisen ottaminen keskeiseksi kriteeriksi parantaisi raiskausrikosten uhrien asemaa ja vähentäisi raiskauksen uhrien keskinäistä eriarvoisuutta. Nyt käsillä olevan lakiehdotus tulee saattaa pian voimaan, mutta RL 20 luvun kokonaistarkastelua tulee jatkaa suostumuksen tunnusmerkistöön ottamiseksi.

5. TOIMENPITEISTÄ LUOPUMINEN / SYYTEOIKEUDEN MUUTOS

Naisten Linja Suomessa ry pitää kannatettavana lakiluonnoksen ehdotusta 12 § kumoamisesta, jonka seurauksena kaikki raiskausrikokset tulevat yleisen syytteen alaisiksi. On tärkeää, ettei erityisesti naisiin kohdistuva väkivalta tule nähdä yksityisenä asiana. Raiskauksista ilmoitetaan poliisille vain harvoin. Siksi on ensiarvoista, että silloin kun asianomistaja uskaltaa tehdä rikosilmoituksen raiskauksesta, asia siirtyy oikeusjärjestelmän käsiteltäväksi. Vakaan tahdon pykälän poistamisella valtio antaakin nyt selkeän signaalin siitä, että raiskaus on vakava rikos, eikä uhri ole vastuussa syytteen nostamisesta tai nostamatta jättämisestä. Niin kutsutun vakaan

¹³ Raiskaus avioliitossakin on kriminalisoitu vasta vuonna 1994. Ko. lakimuutos astui voimaan 1995.

¹⁴ Kainulainen (2004) suosittelee, että syyttäjät voisivat esimerkiksi tavata raiskauksen uhrin henkilökohtaisesti, jotta hän pystyisi arvioimaan raiskauksen uhrin kertomusta muutoinkin kuin vain kirjallisen esitutkintapöytäkirjan välityksellä.

¹⁵ Jokila 2010, 95

¹⁶ Selvityksiä raiskausrikoksista OPTL selvityksiä ja ohjeita 13/2012. Vertaa myös OPTL tutkimus vuodelta 2011 (Honkatukia, 2011).

¹⁷ Tilastokeskuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tietojen mukaan vuosina 2006-2010 poliisille ilmoitettiin vuosittain keskimäärin 750 raiskausta tai sen yritystä. Vuonna 2006 lähes puolessa poliisin tietoon tulleista raiskauksista tehtiin syyttämättä jättämissä päätös (49,6 %).

¹⁸ HE 6/1009 vp, 161 teoksessa Jokila 2010, 60.

tahdon arvioiminen on ollut muutenkin vaikeaa, koska uhri on saattanut joutua painostetuksi ja tekijät tai tuttavat ovat saattaneet vähätellä tekoa. Myös kansainvälinen ihmisoikeusnormisto suosittaa kaikkien seksuaalirikosten saattamista yleisen syytteen alaisiksi rikoksiksi, ja lisäksi valtion huolellisuusvelvoitteen (due diligence) mukaan valtio on viime kädessä vastuussa kansalaisilleen tapahtuvasta väkivallasta ja tekijöiden saattamisesta oikeuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksen¹⁹ mukaan rikoksen uhrin ovat kokeneet huojentavana sen, ettei heidän ole tarvinnut tehdä päätöstä rikosvastuun toteuttamisesta. Aiemmin tehty väkisinmakaamisen syyteoikeuden muuttaminen tehosti myös poliisin toimintaa.²⁰ Katsomme, että myös seksuaalista häirintää tulee käsitellä yleisen syytteen alaisena rikoksena.

6. TÖRKEÄ RAISKAUS JA SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Törkeän raiskauksen perustelut eivät tavoita raiskauksen merkitystä julmana seksuaalisen integriteetin ja koskemattomuuden loukkauksena eikä raiskauksen vahingollisuutta itsessään. Törkeän raiskauksen kriteerit on otettu törkeästä pahoinpitelystä, kun tunnusmerkit pitäisi rakentaa *raiskauksen* ympärille. Tämä tarkoittaa, että törkeysarviossa tulisi kiinnittää enemmän huomiota raiskauksesta uhrille aiheutuneeseen vahinkoon sekä raiskauksen nöyryyttävään ja loukkaavaan luonteeseen. Keskeisen koventamisperusteen pitäisi olla seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen vakavuus. Se, että tekijä on läheinen ihminen, kuten nykyinen tai entinen kumppani, tai tekijään on muutoin ollut luottamuksellinen suhde, lisää raiskauksen traumaattisuutta uhrille. Läheinen suhde ja luottamuksen rikkominen pitäisivät siksi ottaa koventamisperusteiksi. Yhdymme Johanna Niemen näkemykseen, jonka mukaan koventamisperusteina tulisi huomioida myös tekojen lukumäärä sekä suunnitelmallisuus.

Lakiehdotuksessa ei ole esitetty muutosta rangaistusten maksimipituuteen. Törkeän raiskauksen maksimirangaistus on 10 vuotta, joka on sama, kuin törkeän pahoinpitelyn maksimituomio. Tämä on ristiriitaista, koska törkeässä raiskauksessa on kaikki samat tunnusmerkit (asetta lukuun ottamatta) kuin törkeässä pahoinpitelyssä, joiden lisäksi on raiskaus. Raiskauksen suhteen vielä edellytetään, että raiskauksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä. Toisin kuin törkeässä pahoinpitelyssä, 4 momentissa määritellään, että rikos tulee tehdä *erityisen raa'an ja julman tavan* lisäksi myös *nöyryyttävällä tavalla*. Törkeässä raiskauksessa, toisin kuin raiskauksessa, kiinnitetään huomiota myös rikoksen aiheuttamaan *tuntuvaan henkiseen ja ruumiilliseen kärsimykseen*. Lähtökohtaisesti raiskauksesta seuraa uhrille aina tuntuva henkistä ja ruumiillista kärsimystä. Myös ruumis reagoi henkiseen kärsimykseen. Verrattaessa törkeää raiskausta törkeään pahoinpitelyyn, ei raiskaukselle anneta ollenkaan painoarvoa. Kaikkien törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkkien täytyessä teko voisi sisältää myös poikkeuksellisen raa'an raiskauksen, ilman että se erottuisi tuomion pituudessa törkeästä

¹⁹ Honkatukia, 2011: Uhrin rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. OPTL tutkimuksia 252.

²⁰ Heini Kainulainen 2004

pahoinpitelystä, jossa täytyisivät myös kaikki tunnusmerkit. Naisten Linja ehdottaa, että 2 pykälän 2 momentista otetaan pois sana ”erityisen” (*rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä*). Ehdotamme törkeän raiskauksen maksimirangaistuksen korottamista, jotta raiskauksen osuus ei voi jäädä huomioimatta tuomion pituudessa.

Yhdymme Amnestyn Suomen osaston näkemykseen, jonka mukaan törkeän raiskauksen kvalifiointiperusteluihin tulisi lisätä uhrin haavoittuvainen asema. Haavoittuva asema voi perustua ikään (lapsi, nuori, ikääntynyt), uhrin vammaisuuteen, uhrin tekijää kohtaan tunteman luottamuksen rikkoutumiseen, läheiseen suhteeseen, teon toistuvuuteen sekä auktoriteettiaseman väärinkäyttöön. **Ehdotuksen 5 § seksuaaliseen hyväksikäytön tunnusmerkit sisältävät teot pitäisi siis siirtää raiskauksen törkeän tekemuodon alle.**

7. PAKOTTAMINEN SEKSUAALISEEN TEKOOON

Naisten Linja kannattaa Johanna Niemen ehdotusta 4 § 2 momentin kyvyttömyys-edellytyksen ja puolustautumisvelvollisuuden poistosta ja sen uutta muotoilua Niemen ehdotuksen mukaisesti.

8. SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ JA AHDISTELU

Seksuaalisen häirinnän kriminalisoiminen on tärkeä ja kannatettava uudistus. Feministinen väkivaltatutkimus on kiinnittänyt huomiota moniin käytäntöihin, jotka tuottavat käsityksiä siitä, ettei naisen ruumis ole hänen omansa, eikä hänen hallinnassaan. Seksuaalinen häirintä toimii jatkuvana muistutuksena naisruumiin rajojen epävakaudesta.²¹ Kansainvälisen ihmisoikeusnormiston mukaan naiseen kohdistuvassa väkivallassa päävastuun syytteen nostamisesta tulee olla syyttäjällä, joten rikos tulisi määritellä virallisen syytteen alaiseksi. Hallituksen esitysluonnoksessa seksuaalinen häirintä on perusteltu liian abstraktisti. Rikoksen mahdollisia tekemuotoja on yksilöitävä lakitekstiin (kosketteleminen, läpsiminen, kouriminen jne).

9. KOULUTUS

Oikeudellisten toimijoiden ammattitaidossa käsitellä seksuaalista väkivaltaa on parantamisen varaa. Sekä poliisi, syyttäjät että tuomarit tarvitsevat lisää koulutusta. Poliisien ja oikeusviranomaisten koulutusta uhrin sensitiiviseen kohtaamiseen on jatkettava²².

²¹ Keskinen 2005, 69.

²² www.senja.fi

10. YHTEENVETO

Naisten Linja Suomessa ry kannattaa lämpimästi monia hallituksen esitykseen sisältyviä ehdotuksia. Osa ehdotuksista jää kuitenkin riittämättömiksi, ihmisoikeusnäkökulma jää ohueksi tai sitä tulkitaan pinnallisesti.

Nyt käsillä olevaan lakiehdotukseen sisältyvät muutokset tulee saattaa ripeästi voimaan, mutta etenkin RL 20 luvun kokonaistarkastelua tulee jatkaa suostumuksen tunnusmerkistöön ottamiseksi. Naisten Linjan kanta on, että suostumuksen puute on sisällytettävä seksuaalirikosten määrittelyyn. Suostumuksen puutteen sivuuttaminen on merkittävin puute hallituksen esityksessä.

Rikoslain 20 luvun perimmäinen tarkoite on suojella yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että yksilö päättää itse omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään, olosuhteissa jotka tukevat yksilön mahdollisuutta tähän päätöksentekoon.

Toivomme, että lausuntomme otetaan huomioon hallituksen esitystä valmisteltaessa.

Helsingissä 13.9.2013

Riikka Henttonen
Naisten Linja Suomessa ry, puheenjohtaja

Pia Puu Oksanen
Naisten Linja Suomessa ry, toiminnanjohtaja

KESKEISET LÄHTEET

Heiskanen Markku & Piispa Minna (1998). Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus SVT Oikeus 1998:12 ja Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sukupuolten tasa-arvo. Helsinki: Tilastokeskus.

Honkatukia, Päivi (2011): Uhrit rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. OPTL tutkimuksia 252.

Jokila, Helena (2010). Tahdonvastainen suostumus ja liiallisen luottamuksen hinta: Raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten oikeudellisen tiedon konstruktio. University of Helsinki, Faculty of Law, A-sarja N:o 298, 62

Kainulainen, Heini (2004). Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 212 & Tilastokeskus, Oikeus 2004:16,

Keskinen, Suvi. Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Tampere: Tampereen yliopisto. 2005

Piispa, Minna; Heiskanen, Markku; Kääriäinen, Juha & Siren, Reino: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 2005